

© 2003 р. **В. М. Братасюк**

Тернопільська академія народного господарства

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КОНСЕНСУС ЕПОХИ І РОЗВИТОК ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

В сучасній вітчизняній науковій літературі все частіше робиться акцент на ефективності поліметодологічного дослідження права, закономірностей та особливостей його розвитку [15; 8; 19]. Нинішній світ розвивається дуже нерівномірно, кожний народ має свою унікальну життєву дорогу, свій унікальний життєвий світ, і зрозуміло, що в цих унікальних умовах право, усі форми його буття не можуть не набувати специфічних характеристик. Ще, наприклад, Б. Кістяківський наголошував, що “соціально-наукове вивчення права не виключає догматичного, а доповнює його”. Вивчення впливу на право соціокультурного чинника необхідне для того, аби правник міг “стати на висоті сучасного рівня знання”, і це є “нагальна потреба на те, аби право не розминулося зі справедливістю і саме право було справедливе” [7, с. 88]. Правотворчість, підкреслював той же Б. Кістяківський, варто досліджувати не лише догматичним і психологічним методами, а насамперед, застосовуючи методологію, вироблену філософією культури [6, с. 216].

Дослідження впливу культурного чинника на розвиток права є особливо актуальним для нашого суспільства, бо тривалий час такі дослідження у нас не проводилися, на відміну від західноєвропейських країн, де в основі суспільних відносин і найавторитетніших теоретичних концепцій лежить принцип суб’єктивних прав і свобод людини, права як здобутку цивілізації і культурного феномена. “В масовій суспільній свідомості України, – підкреслює М. Козюбра, – продовжують домінувати уявлення про право як про знаряддя політики, інструмент примусу, зведену в закон волю якщо й не якогось окремо пануючого класу, то принаймні північної частини суспільства тощо” [9, с. 29].

В цій статті буде зроблено спробу проаналізувати вплив стилю мислення або інтелектуального консенсусу епохи на розвиток права, правового мислення, правової культури загалом. Українськими філософами права ця проблема поки що не висвітлювалась, окремі аспекти її частково аналізовано А. Козловським, С. Максимовим, Ю. Оборотовим, І. Лихолат [8; 15; 17; 12]. Ця проблема не є надуманою, а навпаки доволі складною, важливою і вимагає всебічного дослідження, бо успішна діяльність правознавця залежить насамперед від

його правової культури, “його по-справжньому творчого ставлення до своєї місії, від володіння юридичною наукою... Суть же правової культури як складової всезагальної культури, – в способі мислення...” – справедливо акцентує Д.А. Керімов [5, с. 6].

Стиль або спосіб мислення епохи складається під впливом культури як цілого і є чинником, що опосередковує її вплив на теоретичну діяльність і науку як складову культури. Стиль мислення, в кінцевому підсумку, впливає на всі аспекти теоретизування в конкретну добу, окреслюючи горизонт теоретизування і загальні схеми підходу мислення до дійсності. Культура і властивий їй стиль мислення – це та тендітна і непомітна атмосфера, спільна, загальна для всього теоретичного матеріалу, в т.ч., звісно, і правового, без з’ясування складу і особливостей якої не можуть бути повністю зрозумілими ні особливості структури і розвитку теоретичного матеріалу, ні характер його обґрунтування в науці і закономірності в культурі. То що ж таке стиль мислення? Визначення цього поняття віднаходимо у російського автора А.А. Івіна: “Стиль, або спосіб мислення епохи, – пише він, – це сукупність глобальних, переважно імпліцитних передумов теоретичного мислення конкретної епохи, ті майже непомітні для неї окуляри, через які вона дивиться на вхід і які не придатні для іншої епохи. Стиль мислення є складною, ієрархічно впорядкованою системою неявних домінант, зразків, принципів, форм і категорій теоретичного освоєння світу” [4, с. 314]. Зрозуміло, що передусім спосіб мислення епохи в нашому випадку цікавитиме нас як чинник розвитку правового мислення, правового теоретизування. Різні мислителі, звертаючись до проблеми дослідження залежності теоретичного мислення від інтелектуального консенсусу епохи, що історично змінюється, не вдавалися до поняття “стиль мислення”, а послуговувалися іншими поняттями: наприклад, К. Манхейм мовив про дух часу, М. Фуко – про епістемі, Л. Лаудан – про дослідницькі традиції тощо. Чималий внесок в дослідження стилів мислення конкретних епох зробили такі відомі філософи, як Ж.-П. Сартр, Л. Вітгенштейн, А. Шеллер, О. Шпенглер, Т. Парсонс, і, звичайно

ж, не можна не назвати М. Хайдеггера та Е. Гуссерля. Саме М. Хайдеггер окреслив три різні “епохи думки”: античну “першу філософію” з її основним питанням про сутність сущого, християнізоване мислення з його відповідями про створення сущого та недогматичне мислення Нового часу, що виходить із достовірності буття суб’єкта [22, с. 208-249]. О. Івін зазначає, що М. Хайдеггер, окресливши “класичний” стиль мислення, який бере свої витoki від Декарта, поширює його і на сучасність, не помітивши, що у середині XIX ст. відбувається злам у стилі мислення, викликаний радикальними змінами в європейській культурі. Тоді ж започатковується новий, сучасний стиль мислення.

Автори наголошують на таких рисах античного стилю мислення, як відсутність загальноприйнятого відліку часу (кожен поліс має свій відлік), визнання справжнім знанням лише знання очевидця [23], систематична апеляція до всезагальних ідей як до першопочаткових принципів. Середньовічному мисленню було властиво “вибудовування слів і речей в одному смисловому просторі”, що означало “письмовість речей і речовність слів” [24, с. 185]. Речі і явища сприймалися як знаки, світ трактувався як своєрідна книга, написана “божими письменами” – звідси словесний і письмовий знак і позначувана ними річ могли бути уподібнені один одному. До природи ставились як до тексту, пізнання трактувалося як “читання книги природи”, тлумачення тексту стало основною турботою середньовічної науки [24; 20]. Спробуємо простежити вплив середньовічного стилю мислення та доби Нового часу на правове теоретизування.

Середньовіччя є такою культурною епохою, в якій релігія займає місце основної форми суспільної свідомості, а теологія – найважливішої галузі знання. Як зазначають дослідники, якщо для античного мислення віра і авторитет служать лише засобом і початком, а філософія і розум – метою і кінцем, для середньовіччя – все навпаки: засобом служать розум і філософія, метою – віра і авторитет св. Письма [14, с. 13-14]. Середньовічна людина сприймає світ як цілісність, як єдність, всі частини якої взаємопов’язані і несуть на собі відбиток цілого. Все існуюче включено в структуру ієрархій, завдяки чому воно прямує до єдиної цілі, мети, – до Бога – центрального, регулятивного начала світу. Оскільки Бог – вершина всієї ієрархії мислиться як вище благо і досконалість, то світ загалом і всі його складові, всі ступені отримують моральне забарвлення і виправдання. Середньовічному мисленню властиве тяжіння до універсалізації. Воно прагне охопити весь світ, нічого не упускаючи і не залишаючи, і представити його не

як сукупність слабо пов’язаних між собою частин, а як визначену єдність, частини якої взаємопов’язані, і кожна сама по собі не має сенсу і цінності.

Вище зазначене проливає світло на основні характеристики правового мислення цієї доби. Воно прагне не пошуків шукання причин, а орієнтоване на ціль, мету, на творення цілісної структурної системи права, до збереження навіть взаємовиключаючого як елемента цілісної системи. У Бога світ існує як впорядковане ціле, цей світ доцільний, в ньому нічого зайвого немає – все потрібне для існування цілісного як божественного творіння. Середньовічний юрист був продуктом своєї культури, носієм її сенсів і цінностей, він жив у світі її символів, значень, сенсів [16, с. 20]. Вони на нього впливали, формували, відповідно, його світовідчуття та світорозуміння. Архетип Трійці є провідним архетипом середньовіччя. Бог-Отець – це центр світобудови, Бог-Син – її периферія, Бог-Дух Святий – ланка, що з’єднує центр і поверхню сфери. Архетип гармонії та порядку пронизує всю світобудову – так мислить середньовічна людина. Аналогічно мислять і середньовічні юристи і спрямовують мислительну роботу на створення системи права, що втілювала б гармонію та порядок на всіх ступенях земної ієрархії.

Зазначимо, що до Папської революції (XI-XII ст.) середньовічне церковне право було децентралізованим, що відповідало децентралізованому характеру політичного життя. Світське ж право цілком злилося з політичними, економічними, соціальними звичаями. Папська революція ставила за мету створення “нового порядку речей” або “правильного порядку світу” [1, с. 70] – відповідно до християнського вчення. Були й соціально-історичні передумови, які долучилися до здійснення Папської революції: треба було примирити церковну та світську влади на всіх рівнях суспільного життя. Дуалізм церковної та світської правових систем привів до плюралізму світських правових систем всередині церковного порядку і більш конкретну – до одночасної юрисдикції церковних і світських судів. Раціоналізм і систематизаторська робота тодішнього правового мислення покликані були примирити конфлікт різних влад на базі принципу синтезу: де тільки можна було, суперечності належало залагоджувати без нищення складових частин. Цьому сприяло і нове відчуття прогресу в часі: життя, будучи суетним і тлінним, не обов’язково має гіршати аж до Страшного Суду, можна в цьому світі добитися і прогресу в напрямку досягнення деяких попередніх умов спасіння на тому світі. “Увага до авторитетних юри-

дичних текстів, що суперечать один одному, і прагнення примирити їх засобом загальних принципів і понять були творчим інтелектуальним відгуком на нагальну потребу в згладжуванні гострих конфліктів між різними елементами соціальної системи”, – пише Г.Дж Берман [2, с. 164].

Середньовічні юристи шукали справжній синтез, тобто спосіб долати роздвоєність і конфлікти без нищення автономії тих чинників, які їх склали. Це було завданням глосаторів і постглосаторів, каноністів, і вони успішно це зробили. В кінцевому підсумку примирення правових норм було більше, ніж інтелектуальним досягненням. Це було примирення суворого права і права справедливості, правосуддя і милосердя, рівності і свободи, церковного і світського, королівського і феодального, міського і церковного і, безперечно, – людини і Бога.

Середньовічні юристи створили схоластичне право. Схоластичне мислення зосередилось на формуванні принципів, які могли бути основою для впорядкування явищ у світі не безсумнівності і необхідності, а в світі ймовірності і передбачень, схоластичний метод передбачає що в тексті можуть бути порожнини і суперечності, тому він має за основну мету сумування тексту, закривання прогалин і суперечностей всередині нього. Правове схоластичне мислення виступило у формі аналізу і синтезу великої кількості доктрин, взятих у святих авторитетів та з кодексу Юстиніана, що часто суперечили одна одній. Схоластичне мислення європейських юристів XIX ст. було нічим іншим, як видозміненим діалектичним мисленням, характерним для античної філософської культури. Для греків діалектика була мистецтвом відкриттів, прийомом виведення правильних філософських висновків (античне мислення давало відповідь на питання: що є суще?) із встановлення посилань. Римляни переробили діалектику із “мистецтва відкриттів в мистецтво суджень” [2, с. 142], обмежили її, заземлили евристичний потенціал. Західноєвропейські юристи доби зрілого середньовіччя довели грецьку діалектику до значно вищого рівня абстракції. Вони спробували “систематизувати норми так, що отримали в кінцевому підсумку єдине ціле..., тобто систематизували норми в цілісну систему, сукупність права, або *corpus iuris*” [2, с. 142].

Для середньовічного західноєвропейського мислення характерні такі риси як авторитарність та традиціоналізм. Святе Письмо є, безперечно, першочерговою істиною для будь-якого середньовічного мислителя. Філософська думка цієї доби є “служницею теології”, середньовічні філософи трактують як істинне лише таке знання, яке відповідав божественному Письму. Для юриста цієї до-

би і Святе Письмо, і римське право виступають “максимами”, тобто гранично, універсально істинними і справедливими посиленнями-принципами, тобто універсаліями. З них можна було виводити окремі посилення. Римські *regulae* – правові максими вважалися універсально справедливими, незалежними принципами.

Середньовічні юристи-схоласти пішли далі своїх римських колег у використанні аристотелівської діалектики, об’єднавши діалектичне та аподиктичне мислення і застосувавши і те, і друге до аналізу і синтезу правових норм. Вони вважали, що можуть за допомогою розуму довести універсальну справедливість і істинність авторитетних римських текстів, – цього не можна сказати ні про античних філософів, ні про римських юристів. Для юристів-схоластів едикти та *responsa* римського права, взяті і окремо, і в цілності, склали писане природне право, яке треба було сприймати як священне поряд з Біблією, патристичною літературою та канонами церкви. Оскільки римські норми права сприймалися як істинні і справедливі, з них можна було шляхом аподиктичного судження вивести нові істини. Хоча письмові тексти і вважалися священними, “сама техніка примирення суперечностей давала середньовічним юристам відносну свободу в тлумаченні основних положень і правил тексту”, – наголошує Г.Дж. Берман [1, с. 52].

На початку статті зазначалося, що середньовічне мислення сприймає світ як своєрідну книгу, текст, написаний “божественними письменами”. В цій книзі чимало сенсів, знаків, значень, в ній все доцільне, завдання ж людини – пізнати їх, розтлумачити цей текст. Середньовіччя знає тлумачення біблійне, філологічне, над цією проблемою працюють цілі школи теологів та філологів. Чималий внесок у цю проблему зробили і юристи. Правничому мисленню тієї доби властивий коментаторський, інтерпретаційний характер. Юристи працюють над правилами викладення юридичних текстів, послуговуючись надбаннями в цій царині філології, теології, риторики, топіки. Слідом за спробами раціонального тлумачення Божественних Істин та законів (П’єр Абеляр у філософії), з’являються спроби раціонально-об’єктивного тлумачення і людського життя з його законами. А. Стоянов підкреслює, що глосатори, насамперед, “пояснюють собі зміст законів. Звідси, так звана, законницька екзегеза (*exegesa legalis*), перший крок, азбука науки права позитивного. Але від пояснення окремих законів вищі, теоретичні вимоги розуму привели юристів до логічно зв’язного викладу цілих вчень у тих же законних межах джерел. Це елемент догматичний...”

[21, с. 4-5]. До речі, догматичність також є характерною рисою середньовічного стилю мислення. Особливо чітко її можна простежити на теологічному знанні та філософській думці тієї доби. Юридичне мислення теж несе на собі виразний відбиток догматизму. І.А. Покровській справедливо наголошував: “На противагу попередній свободі поводження з позитивним правом і свободі суддівської позиції Болонська школа вимагала, щоб суддя, відмовившись від своїх суб’єктивних уявлень про справедливість, дотримувався позитивних норм закону, тобто *Corpus Juris Civilis*. Уже Ірнерій проголосив, що у випадку конфлікту між *ius* і *aequitas*, вирішення його належить законодавчій владі” [18, с. 194].

І справді, важко не визнати, що кожній епосі властивий не тільки певний рівень розвитку виробництва, характер соціальних відносин і т.п., але й особливий стиль мислення, що виражає її особливості і є достатньо універсальним для її представників. Доба Нового часу так само не є винятком. Дослідники зазначають, що її стиль мислення характеризується як атомістично-механістичний, заснований на виділенні в будь-якому аналізованому явищі окремих елементів і встановленні зв’язків між ними, опорі на поняття механічної причини, яке витіснило ключове для попередніх стилів мислення поняття мети [25, с. 256]. Цей стиль мислення відобразив нові явища в соціокультурному просторі тодішньої Європи: тенденцію до “атомізації” самого суспільства XVI-XVII ст., його прагнення оволодіти природою, що було зумовлено переходом до ринкових відносин, тощо. Руйнувалися феодално-общинні зв’язки, інтенсивно йшов процес відокремлення індивідів, оформлення їх в особистості, що було неминучим в тогочасній Європі, формувалася індивідуалістична свідомість – засада нових суспільних відносин. Етичний індивідуалізм і природничо-науковий атомізм у XVII ст. сприймалися як різні аспекти єдиного світовідчуття, згідно з яким основними елементами буття як природного, так і соціального являються атоми, корпускули (самостійні індивіди), що взаємодіють механічним способом і підкоряються жорстким законам [11, с. 109]. Як наслідок, природа, що розумілась як живий організм, стала розумітися подібно до годинника, як механічна структура.

Раціоналізм – ще одна характеристика стилю мислення Нового часу поряд з атомістичністю та механістичністю. Раціоналізм, властивий мисленню досліджуваної доби, означав прагнення до панування розуму над стихією почуттів. Він мав виразне соціально-психологічне походження. “Етичні системи доби Реформації, включаючи “відро-

джені” античні системи (стоїцизм, епікурейство – В.Б.), орієнтували людину на роботу над своїм внутрішнім світом, на формування його єдності, боротьбу з хаосом афектів, внесення у свідомість дисципліни, самоконтролю [10, с. 42], бо в них вбачалися основні причини того, що відбувається. Перегляду з позицій раціоналізму було піддане саме уявлення про віру в Бога. Протестантські ідеологи наголошували, що віра має бути раціонально обґрунтована, раціонально ж не підкріплена віра – це “мрія чи фантазія” [26]. Ця релігійна за своїм походженням установка міцно увійшла в мислення науковців і втілилась у принципі: “піддавай все сумніву”. Парадоксально, сумнів як принцип науки народився з релігійної віри відповідно до з принципів раціоналізму.

Прагматизм – ще одна риса стилю мислення Нового часу, народжена протестантською ідеологією. Не лише природа, але й сама наукова діяльність, наука як така стають прагматичними цінностями. Таким самим є ставлення і до наукової істини.

Люди цієї доби інстинктивно впевнені в існуванні Порядку Речей, Порядку в природі зокрема. Світ влаштований за відповідними правилами, законами, їх треба пізнавати і жити у відповідно до них.

Доба Нового часу вносить велику лепту в утвердження унікальності людської особистості, знання самосвідомості, суб’єктивності. Протестантизм вимагає відчуття особистої відповідальності людини за свої справи перед Богом.

Всі ці риси стилю мислення Нового часу так чи інакше відобразилися у правовому мисленні тієї доби, на змісті, формі, стилі, концепціях права, постановці питань, аргументації тощо.

Правове, точніше філософсько-правове мислення Нового часу дуже відчуло на собі вплив натуралістичних поглядів, атомістично-механістичного мислення. Наприклад, соціальна проблематика того часу досліджується Г. Гроцієм, Ф. Беконом, Дж. Локком, Т. Гоббсом, Ш. Монтеск’є та ін. з позицій природного права, крізь призму ідей та вимог природно-правової справедливості, що мають панувати у відносинах між індивідами, народами та державами. Кожна людина розуміється як природна істота і за законом природи має право відстоювати “свою власність, тобто своє життя, свободу і власність” [13, с. 8]. Людина відповідно до закону природи та веління розуму має жити так, щоб не нашкодити іншому. Погляди мислителів цієї доби на людину доволі механістичні – людина мислиться цілком розумною істотою, що має жити відповідно до веління власного розуму і таких самих розумних законів природи. Особливо прямолінійно трактує людину і право Т. Гоббс, а слідом за

ним Ж.-Ж. Руссо. Гоббсівська людина має жити так, як наказує суверен, держава. Утворивши державу, люди, за Гоббсом, мають вдовольнитися тим обсягом свободи, який окреслить суверен, жодного вільного вибору Гоббсом для них не передбачено. Між законом і правом цей мислитель не бачить ніякого зв'язку, вони виключають один одного.

Атомістичність мислення Нового часу простежується у філософсько-правовому теоретизуванні у великій увазі до людини, її свободи. На повний голос в цю добу звучить ідея свободи і рівності – індивідуальної свободи і всезагальної рівності. В цю добу з'являється “Білль про права”, ця доба готує появу “Декларації прав людини і громадянина” та – “Конституції США”, – що ґрунтуються на ідеї індивідуальної свободи та всезагальної рівності людей. Майже всі прогресивні мислителі цієї доби виступають з ідеєю невідчужуваних прав і свобод особистості, правової організації державної влади. Правове мислення цієї доби активно працює на захист і ствердження юридичного праворозуміння, відповідно до якого людина-атом повинна мати державу і закони, які служать їй, тобто правову державу і правові закони.

Правове мислення цього часу яскраво раціоналістичне. Теорії та концепції пронизані ідеєю розумних законів, що здатні докорінно перетворити людське життя. Справедливість як необхідна ознака права трактується як вимога розуму, веління природи розумної істоти. Г. Гроцій визначає природне право як “припис здорового розуму” (глузду – авт.) [3, с. 71]. Аналізуючи проблему співвідношення права та закону, мислителі цієї доби вдаються до раціоналістичної аргументації. Наприклад, за Г. Гроцієм існує два способи доказів буття природного права: 1) доказування апіорі (з перших начал), яке полягає у виявленні необхідної відповідності або невідповідності якоїсь речі розумній природі; 2) доказування апостеріорі (від наслідків), яке полягає у встановленні природного права шляхом відшукування того, що визнається таким у всіх або найбільш цивілізованих народів. Г. Гроцій впевнений, що існують загальні, начала, властиві розумній природі людини.

Правове мислення доби Модерну набуває рис раціоцентризму чи логоцентризму. Розпочавши із захисту і ствердження людини через принцип її природних прав, воно, в кінцевому підсумку, піднесе над нею букву Закону, а саме право зведе до норми. Цьому мисленню властива не просто раціоналістичність, а раціоналістичний емпіризм. Підтвердженням цього є зведення правовим мисленням доби Модерну права до писаних правил поведінки, тобто норм.

Підсумовуючи вище зазначене, варто наголосити на наступному:

– правове мислення конкретного історичного періоду несе на собі відбиток культури цього періоду загалом, і стилю мислення цієї доби зокрема;

– стиль мислення або інтелектуальний консенсус епохи є системною глибинних, неявних домінант, принципів, категорій, зразків теоретичного освоєння реальності. Це свого роду передумови теоретичної діяльності;

– правовому мисленню доби зрілого середньовіччя властиві такі риси як: авторитарність, традиціоналізм, догматизм, систематизованість, науковість, тобто високий рівень узагальненості юридичних понять та категорій, філософічність, що зумовлена використанням схоластичного методу, і універсалізм, коментаторський характер;

– стилю мислення Нового часу або доби Модерну зумовив такі риси правового мислення як: атомістично-механістичний характер, раціоцентризм, наукоцентризм, прагматичність, недогматичність, емпірико-раціоналізм, систематичність тощо.

Зрозуміло, що сучасна епоха та її стиль мислення відповідним чином впливають на сучасне правове мислення загалом і українське, зокрема. Ця проблема актуальна, бо від цього мислення, насамперед від праворозуміння, залежить значною мірою майбутнє української демократії, а тому дослідження цієї проблеми є нині нагальною потребою.

Список літератури

1. Берман Г.Дж. Вера и закон: примирение права и религии. – М., 1999.
2. Берман Г.Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М.: Норма, 1998.
3. Гроций Г. О праве войны и мира. – М., 1956.
4. Ивин А.А. Теория аргументации. – М.: Гардарики, 2000.
5. Керимов Д.А. Законодательная техника. – М.: Норма Инфра, 1998.
6. Кістяківський Б. Методологічна природа науки про право // Кістяківський Б. Вибране. – Київ, 1996.
7. Кістяківський Б. Право як соціальне явище. // Кістяківський Б. Вибране. – Київ, 1996.
8. Козловський А.А. Право як пізнання. – Чернівці: Рута, 1999.
9. Козюбра М. Право як явище культури // Право та культура: теорія і практика. Матеріали міжнарод. н/п конференції. м. Київ. 15-16 травня 1997. – К., 1997.

10. Косарева Л.М. Социокультурный генезис науки Нового времени. – М., 1989.
11. Кузнецова Н.И. Наука в ее истории – М., 1982.
12. Лихолат І. Рациональне та позарациональне в праві (на м-лах законотворчості). Автореф. дис. ... к.ю.н. Київ, 2001.
13. Локк Д. Избранные философские произведения. – Т. 2. – М., 1960.
14. Майоров Г. Формирование средневековой философии. Латинская патристика. – М., 1979.
15. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. – Харьков: «Право», 2002.
16. Микешина Л.А. Философия познания. М.: Прогресс. Традиция, 2002.
17. Оборотов Ю.М. Традиции и новации в правовом развитии. – Одесса: Юридическая литература, 2001.
18. Покровский И.А. История римского права. – Петроград, 1918.
19. Рабинович П. Трансформація методології вітчизняного праводержавознавства: досягнення і проблеми. – Юридична Україна. – 2003. – № 1.
20. Степин В.С. От классической к неклассической науке // Ценностные аспекты развития науки. – М., 1990.
21. Стоянов А. Методы разработки положительного права и общественного значения юристов от глоссаторов до конца XVIII ст. – Харьков, 1862.
22. Хайдеггер М. Время картины мира // Современные концепции культурного кризиса на Западе. – М., 1976.
23. Хинтиikka Я. Логико-эпистемологические исследования – М., 1980.
24. Черняк В.С. Нормы научности и ценности культуры // Ценностные аспекты развития науки. – М., 1990.
25. Юревич А.В. Культурно-психологические основания научного знания // Проблема знания в истории науки и культуры. – СПб.: Алетейя, 2001.
26. Merton R. Social theory and social Structure. – Toronto, 1957.

В. М. Братасюк

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КОНСЕНСУС ЭПОХИ И РАЗВИТИЕ ПРАВОВОГО МЫШЛЕНИЯ

Правовое мышление конкретного исторического периода отражает его культуру в целом и стиль мышления эпохи в частности. Правовому мышлению средневековья присущи такие черты как: авторитаризм, догматичность, схоластичность, систематизаторский характер, комментаторство. Стиль мышления Нового времени определил такие черты правового мышления как: атомистически-механистический характер, научность, рационалистичность, прагматичность, недогматичность.

V. M. Bratasiuk

INTELLECTUAL CONSENSUS OF THE EPOCH AND DEVELOPMENT OF LEGAL THINKING

The article dwells on a theory of the influence of thinking on the development of a legal theory. It emphasizes the peculiarities of the legal theory in the medieval period and the New time. The author examines such characteristics of the medieval legal theory as disposition to authoritarianism, dogmatism, scholastics, systematic character, providing commentaries. The style of the New time legal theory defines such features of the legal thinking as the atomistic-mechanical, scientific, rational, pragmatic, and nondogmatic.